
Хроніка наукового життя

Засідання Вченої ради Північно-Східного наукового центру НАН і МОН України

У засіданні Вченої ради Північно-Східного наукового центру НАН і МОН України з питання „Про стан та перспективи наукових досліджень і викладання в галузі історії науки і техніки у вищих навчальних закладах та наукових установах регіону”, яке відбулося 22 жовтня 2009 р. у Національному технічному університеті „Харківський політехнічний інститут”, взяли участь понад 50 вчених і науково-педагогічних працівників наукових установ і вищих навчальних закладів Харківської, Сумської і Полтавської областей.

Відкриваючи засідання, голова Центру академік НАН України В.П. Семиноженко зазначив, що обговорення цієї актуальної для сьогодення і майбутнього теми у стінах одного із найстаріших вищих навчальних закладів України, яким є ХПІ, не випадкове. Адже за 125 років функціонування ХПІ тут нагромаджено багатий досвід підготовки наукових та інженерних кадрів для України і зарубіжних країн. Зокрема, заслуговує на увагу сформована чітка система фундаментальної їх підготовки, закладена ще першим його ректором проф. В.Л. Кирпичовим, та система вивчення митного наукової думки. Тут вперше в Україні почали читати студентам усіх спеціальностей курс історії науки і техніки, створили кафедру і спеціалізовану вчену раду із захисту кандидатських дисертацій у цих галузях.

Про досвід організації досліджень та викладання навчальної дисципліни „Історії науки і техніки” у ХПІ доповів ректор університету, доктор технічних наук, професор Л.Л. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ. Він зазначив, що майже два десятки років тут читається курс „Всесвітньої історії науки і техніки”, який синтезує надбання природничо-наукової, технічної й гуманітарної культур, показав, як ідеї дослідників і новаторів, долаючи перешкоди, формували сучасний світ, розкрив суть інтелектуальної боротьби за утвердження нового світогляду.

Ректор ХПІ наголосив, що випускник вищої технічної школи повинен мати уявлення про головні науково-технічні досягнення ХХ ст., зокрема про оволодіння атомною енергією, про створення транзистора і лазера, ЕОМ та інформаційних технологій; про успіхи матеріалознавства в розробці наноматеріалів і нанотехнологій. Зацікавленість студентів викликають ті сторінки

вітчизняної історії, що розкривають долю відкриттів і винаходів, подекуди драматичні події, пов'язані з ними. Об'єктом особливої уваги слухачів курсу історії науки і техніки є діяльність наукових шкіл. Л.Л. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ показав, що зроблено науковими школами, сформованими в ХПІ, як формується атмосфера наукового пошуку, яку роль при цьому має творчий союз вчених вузівської, академічної і галузевої науки.

Л.Л. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ розповів також про роботу кафедри історії науки і техніки в університеті з початку її заснування у 2004 р. Тут підготовлено одного доктора і трьох кандидатів наук, видано 4 монографії і два навчальні посібники, опубліковано 70 статей тощо.

Виступ завідувача кафедри історії науки і техніки університету доктора історичних наук, професора Л.М. Бесова доповнив викладене Л.Л. ТОВАЖНЯНСЬКИМ: він розповів, як в роботі кафедри втілюється принцип, що передбачає єдність дослідницької і педагогічної діяльності викладачів, інформував про підходи до вибору тематики досліджень докторантів і аспірантів. Темати досліджень кафедри є історія танкобудування в Україні у ХХ ст., діяльність наукових шкіл в університеті, зародження і розвиток інформаційних технологій в Україні, модернізація вищої освіти України та ін. Зазначена тематика розглядається, як правило, в світовому контексті.

На засіданні також виступили: завідувач відділу історії науки і техніки ЦДПІН ім. Г.М. Доброва НАН України доктор фізико-математичних наук, професор Ю.О. Храмов, доктор історичних наук, професор Дніпропетровського національного університету В.С. Савчук, професор Харківського національного університету С.М. Куделко, директор Інституту проблем машинобудування академік НАН України Ю.М. Мацевитий, доктор історичних наук, перший проєктор Харківського гуманітарного університету „Народна українська академія”, доктор історичних наук, професор К.В. Астахова та ін. Вони відзначили значення і роль історії науки і техніки для розвитку науково-технічного світогляду, підвищення загальної культури молоді. Особливо значний вплив, на їх думку, має ця історія на патріотичне виховання молоді в тому випадку, коли висвітлює здобутки

вітчизняних вчених у контексті світового науково-технічного прогресу.

Ю.О. Храмов підкреслив особливу роль історії науки і техніки у патріотичному вихованні студентства, значення історичних знань для продовження традицій великих людей в науці, особливо у тих випадках, коли ці люди є гордістю держави. Історія України багата науковими школами Л.Д. Ландау, О.І. Ахієзера, Л.І. Мандельштама, М.М. Амосова, М.М. Боголюбова та десятків інших видатних постатей різних епох, які збагатили світову науку і культуру. Вчити на їх діяльності — це не лише давати знання, а й показати їх високу культуру, моральність, боротьбу за право стверджувати наукову істину. Ю.О. Храмов висловив думку про те, що сьогодні для навчання історії науки і техніки бракує не тільки фахівців, а й наукової літератури. Цю проблему неможливо розв'язати без допомоги з боку МОН України.

Історія науки і техніки не лише збагачує громадянську історію, а й об'єктивізує її, — так, продовжуючи сказане В.П. Семиноженком, наголосили В.С. Савчук і К.В. Астахова. Вони висловили думку про те, що історія науки і техніки має бути обов'язковою складовою навчального процесу системи національної освіти — від загальноосвітньої і до вищої школи України. На жаль, це питання залишається поза увагою тих, хто проголошує реформування національної освіти, намагається історію України представити однобоко. Внесено пропозицію звернути увагу на необхідність написання монографій і навчальних посібників, котрі були б доступними для молоді, яка навчається.

Академік НАН України Ю.М. Машевитий розповів, як на досвіді співробітництва кафедри історії науки і техніки НТУ „ХПІ” та відділу науки і освіти Інституту проблем машинобудування НАН України розпочато читання курсу історії науки і техніки за спеціально розробленою програмою, затвердженою Харківським міським відділом народної освіти, в окремих загальноосвітніх школах Харкова. Звернув увагу на те, що така робота може істотно впливати на соціальний статус випускника школи, свідомий вибір ним майбутньої професії.

С.М. Куделко, М.П. Маслов, В.С. Савчук звернули увагу на те, що сьогодні для забезпечення високої якості викладання курсу історії науки і техніки у вищих навчальних закладах, проведення широкомасштабних досліджень бракує професійних істориків цієї галузі. А якщо цей процес розпочинати у загальноосвітній школі, то виникає ще більше перешкод. Тому це питання виходить за рамки можливого середньої школи.

Враховуючи значення історії науки і техніки як важливої складової загальної культури фахівця, її вплив на формування науково-технічного кругозору молоді людини, Рада Північно-Східного

наукового центру НАН і МОН України прийняла рішення, яким рекомендувала:

1. Міністерству освіти і науки України:

1.1. З метою розширення тематики досліджень діяльності вітчизняних вчених, їх внеску в європейську і світову культуру, використання цих результатів у викладацькій і практичній роботі, популяризації наукових знань — вивчити досвід Національного технічного університету „Харківський політехнічний інститут” щодо викладання і організації науково-дослідної роботи в галузі історії науки і техніки та розповсюдити його серед вищих навчальних закладів і наукових установ.

1.2. Розглянути питання про доцільність введення у вищих навчальних закладах України курсу „Всесвітня історія науки і техніки” та конкретних курсів з історії окремих наукових напрямів згідно з профілем закладу як невід'ємної складової навчальних планів (історія фізики, хімії, біології, математики та ін.), а також про введення подібного курсу в старших класах загальноосвітніх шкіл, гімназій, ліцеїв.

1.3. Передбачити підготовку у провідних університетах України бакалаврів і магістрів зі спеціальності „Історія науки і техніки” та невідкладне внесення відповідних змін до Переліку напрямків і спеціальностей, за якими відбувається підготовка спеціалістів у вищих навчальних закладах у відповідності з освітньо-кваліфікаційним рівнем (Постанова Кабінету Міністрів України від 24.05.1997 р. № 507).

1.4. Оголосити конкурс на розробку у 2010—2012 рр. серії навчальних посібників і підручників з навчальної дисципліни „Всесвітня історія науки і техніки”, а також окремих їх напрямів.

2. Ректорам вищих навчальних закладів та керівникам наукових установ регіону:

2.1. Винести на обговорення вчених рад питання про стан та перспективи робіт науково-історичного спрямування, визначити конкретну тематику наукових досліджень з цього напрямку, а також підготовку відповідних дисертацій, монографій, навчальних посібників.

2.2. З метою залучення до викладацької діяльності вчених академічних та галузевих установ і спеціалістів виробництва вжити заходів щодо розширення творчого співробітництва між колективами як важливого чинника підвищення якості навчання і загальної культури молоді.

3. Керівництву Північно-Східного наукового центру НАН і МОН України для об'єднання і координації зусиль науково-педагогічних працівників регіону у дослідженнях та викладанні історії науки і техніки створити у структурі Центру наукову секцію „Історія науки і техніки”.

Професор Л.М. Бєсов